

عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان در محیط‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان فضل شهرستان نیشابور)

حمدالله سجاسی قیداری^۱

ریحانه سعادت^۲

چکیده

مهاجرت جوانان روستایی می‌تواند زمینه‌ساز بحران‌های اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و فرهنگی متعددی در مقصد و مبدأهای مهاجرت باشد. یکی از راه‌های کاهش مهاجرت جوانان، افزایش رضایت‌مندی آنان از زندگی می‌باشد. بر این اساس پژوهش حاضر، با هدف بررسی عوامل تأثیرگذار بر ماندگاری و تعلق مکانی جوانان در روستا انجام شد. برای رسیدن به هدف پژوهش از روش‌شناسی تحلیلی-تیبینی از طریق شیوه مطالعه اسنادی و پیمایشی (پرسشنامه محقق ساخته) استفاده شد. جامعه نمونه پژوهش را ۱۲۷ نفر از خانوارهای روستایی (با محوریت جوانان هر خانواده) دهستان فضل شهرستان نیشابور تشکیل داده‌اند که از طریق روش کوکران (با خطای ۰/۱) به دست آمده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با ابزار پرسشنامه بر اساس شاخص‌ها و مؤلفه‌های ابعاد ۴ گانه استفاده شد. پایایی ابزار اندازه‌گیری با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۹۴۴)، تأیید شد. یافته‌های این پژوهش با استفاده از آزمون T حاکی از آن است که تمامی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد بررسی در سطح آلفا ۰/۰۵ معنادار بودند. بیش‌ترین میانگین نیز مربوط به مؤلفه اقتصادی با شاخص‌های اشتغال روستایی و هزینه‌های زندگی می‌باشد. از طرفی دیگر نتایج رگرسیون نیز مؤید این مطلب است که مؤلفه اقتصادی بیش‌ترین اثر را در ایجاد حس تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی

۱- استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول).

Email: ssogasi@um.ac.ir

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد

داشته و روستای ادگ با توجه به مدل کوپراس بالاترین سطح را جهت ایجاد حس تعلق مکانی و ماندگاری جوانان داراست.

واژگان کلیدی: مهاجرت، تعلق مکانی، ماندگاری جوانان، دهستان فضل نیشابور.

مقدمه

پدیده مهاجرت در همه کشورها وجود دارد؛ لیکن نوع و ماهیت این مهاجرت‌ها متفاوت است (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۴۶). به طوری که در کشورهای در حال توسعه مهم‌ترین نوع مهاجرت، مهاجرت‌های روستاییان به شهرها می‌باشد (بهنروز، ۱۳۸۸: ۱۶۲). از سوی دیگر عدم برخورداری از امکانات گوناگون در روستاها اعم از امکانات زیستی و امکانات اشتغال و فعالیت بیش از همه به مهاجرت جوانانی می‌انجامد (سعیدی، ۱۳۸۹: ۹۱). جوان‌گزینی و نخبه‌گزینی از جمله شاخصه‌های روستایی بوده و خود از جمله عواملی است که به مرور، فرایند توسعه و روند بهبود شرایط زندگی در روستاها را با اختلال مواجه می‌نماید (رضوانی، ۱۳۹۱: ۱۷). از این‌رو حوزه‌های روستایی بهترین و کارآمدترین نیروی انسانی خود را از دست می‌دهند و توسعه اجتماعی - اقتصادی روستاها با چالش بسیاری مواجه می‌شود (عبدالله زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۵). با مهاجرت جوانان روستایی به شهرها هزینه‌های خدمات شهرداری‌ها افزایش می‌یابد، تراکم جمعیت شهرها بالا می‌رود، گتوهای فقر و مناطق آلودکن‌نشین توسعه پیدا می‌کند و در نهایت کجروی‌های اجتماعی افزایش می‌یابد (شکوئی، ۱۳۹۱: ۲۹۴) (مکانیکی و قالیبافان، ۱۳۸۲: ۱۶۵). با توجه به این که جوانان بیشتر از هر گروه سنی دیگر تن به مهاجرت می‌دهند، این موضوع در بلندمدت برای جوامع روستایی حائز اهمیت خواهد بود؛ چرا که با مهاجرت آنان، تولید نسل در جوامع روستایی کاهش می‌یابد (قاسمی‌سیانی، ۱۳۸۸: ۱۳). در مهاجرت از روستا بین جوانان و رضایت آن‌ها از وضعیت زندگی کنونی ارتباط وجود دارد و افزایش مهاجرت به شهرها نشان دهنده پایین بودن میزان رضایت جوانان از زندگی در روستاهاست (آستین - فشان و همکاران، ۱۳۹۴: ۳؛ به نقل از قهاری، ۱۳۷۷). بنابراین کیفیت پایین زندگی در نواحی روستایی و عدم رضایت ساکنین از وضع زندگی می‌تواند به عاملی برای مهاجرت از روستا به شمار آید، اما در

بسیاری از موارد وابستگی به مکان روستایی و احساس تعلق^۱ به آن در جوانان احساسی ایجاد می‌کند که علی‌رغم وجود تنگناها و مشکلات فراوان باز هم به مکان دلبستگی داشته به طوری که دوری از مکان برای او سخت بوده و علاقه‌مند به مهاجرت نمی‌باشد (قاسمی‌سیانی، ۱۳۸۸: ۱۶). لذا هدف این مطالعه بررسی تأثیر عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی روستاها بر ماندگاری و تعلق مکانی در منطقه روستایی دهستان فضل نیشابور می‌باشد. زیرا این منطقه یکی از محدوده‌های مهاجر فرست به شهر نیشابور و شهر مشهد می‌باشد. بر این اساس پژوهش حاضر در پی پاسخ‌گویی به این سؤال کلیدی است که عوامل تأثیرگذار در ماندگاری و تعلق مکانی جوانان در روستاها کدامند و سهم تأثیرگذاری هر یک از مؤلفه‌ها به چه صورت است؟

مبانی نظری

مهاجرت به عنوان یک مسئله مهم و عینی و واقعی در کشورهای جهان سوم و از روستاها به شهرها وجود دارد و تاکنون نظریه پردازان از طریق ارائه نظریه‌های متعددی مانند نظریه کارکردگرایان (لهاسایی‌زاده، ۱۳۶۸: ۶۱)، دیدگاه وابستگی (سعیدی، ۱۳۶۹)، دیدگاه نوسازی (تقوی، ۱۳۸۳: ۸۷)، دیدگاه صورت‌بندی اجتماعی (تقوی، ۱۳۸۳: ۸۷) تلاش کرده‌اند به تبیین دلایل و پیامدهای مهاجرت‌های روستا-شهری هم در مبدأ و هم در مقصدها پردازند (قلندریان و داداش پور، ۱۳۹۶: ۲۲۵). بنابراین با وجود این که عوامل متعددی در تشدید روند مهاجرت‌های روستا-شهری تأثیرگذار هستند و در هر یک از این نظریات و دیدگاه‌ها به آن تأکید شده است (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۲۵)؛ اما عوامل متعددی بر کاهش میزان مهاجرت روستا-شهری می‌توانند تأثیرگذار باشند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها تقویت تعلق مکانی از طریق افزایش رضایت‌مندی از زندگی در محیط‌های روستایی می‌باشد. حس تعلق به مکان، پیوندی محکم بین فرد و مکان ایجاد کرده و افراد خود را با مکانی که به آن تعلق دارند تعریف می‌کنند. اصطلاح حس تعلق مکانی مرکب از دو واژه حس تعلق و مکان می‌باشد، واژه حس، در اصطلاح تعلق مکانی، بیشتر به مفهوم عاطفه، محبت، قضاوت و تجربه کلی مکان یا توانایی آن در ایجاد حس خاص یا تعلق در افراد است (ضرایبان و منعم، ۱۳۸۷: ۲۵). تعلق و وابستگی به مکان دارای گونه‌های متعددی می‌باشد که از آن تحت عنوان مراتب

^۱. Sense of Belonging

مکانی یاد می‌شود. شمای^۱ برای حس مکان سه مرحله اصلی تعلق به مکان، دلبستگی به مکان و تعهد به مکان را با هفت سطح تعیین می‌کند، این سطوح از حس مکان، کاربرد فرایند حس مکان را نشان می‌دهد و به ترتیب شامل بی‌تفاوتی نسبت به مکان، آگاهی از قرارگیری در یک مکان (فرد می‌داند که در یک مکان متمایز زندگی می‌کند و نمادهای آن مکان را تشخیص می‌دهد ولی هیچ احساسی که او را به مکان متصل کند وجود ندارد)، تعلق به مکان، دلبستگی به مکان، یکی شدن با اهداف مکان (این سطح نشان دهنده درآمیختگی فرد با نیازهای مکان است)، حضور در مکان و فداکاری برای مکان (بالاترین سطح حس مکان است و فرد عمیق‌ترین تعهد را نسبت به مکان دارد) می‌شود (Shemi, 1991: 65). در روانشناسی محیطی نیز انواع نگرش‌های معنایی ارتباط انسان و مکان در چند رویکرد شناختی (تأکید بر نقش شناخت انسان از محیط)، رویکرد احساسی (توجه به بعد احساسی و عاطفی در محیط)، رویکرد هستی‌شناسی حس تعلق (توجه به نیازهای انسان) و رویکرد اجتماعی (توجه به تعاملات اجتماعی در محیط) تقسیم‌بندی می‌شود (ملکی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴). یکی از مکان‌های مهم زندگی انسانی بر روی کره زمین، سکونتگاه‌های روستایی است که سبب ایجاد تعلق مکانی می‌گردد و سبب کاهش مهاجرت‌های روستایی و ترک مکان زندگی گردد.

ارتباط بین تعلق مکانی و ماندگاری در روستا

حس تعلق به مکان را می‌توان رابطه‌ای عاطفی و پر معنا بین شخص و مکان توصیف کرد، پیوندی احساسی که مردم آن مکان را به عنوان قرارگاهی برای بازگشت بدان ارزشمند بدانند. بعضی از مکان‌ها آن‌چنان احساسی از جاذبه دارند که به فرد نوعی احساس وصف نشدنی القاء و او را سرزنده و شاداب و علاقه‌مند به بازگشت به آن مکان‌ها می‌کنند. در واقع می‌توان گفت حس مکان انگیزه ماندگاری را در محیطی خاص تقویت و یا افزایش می‌دهد (قادرمرزی، ۱۳۸۶: ۸). احساس تعلق به مکان شاخصی است که از طریق آن می‌توان میزان متمایز بودن آن مکان را برای مردم، نسبت به دیگر مکان‌ها سنجید (سیاوش‌پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۱). در محیط‌های روستایی جوانان روستایی به عنوان سرمایه‌های اجتماعی و اقتصادی درون منطقه و اجتماعات محلی از عوامل موفقیت در نظر گرفته می‌شوند، چرا که جوانان بر این باورند زندگی بزرگ‌سالی و هویت خود را در همان اجتماع محلی و منطقه زادگاهشان بسازند. از این چشم‌انداز، مهاجرت خالص درون‌کشوری جمعیت جوان

^۱. Shemi

شکست تلقی می‌شود (Thissen & et al, 2010). دل‌بستگی به خانواده و فامیل و علاقه به زادگاه از جمله عواملی است که در ماندگاری جوانان در روستا اثر دارد.

رضایت‌مندی از زندگی را می‌توان حالت و شرایطی دانست که بر اساس ارضاء نیاز، آرزوها و امیال روی داده و فرد از روی موفقیت، تحلیل و تأیید آزادانه از شرایط فردی و پیرامونی به لحاظ ذهنی، خشنود گردیده و آن را خوشایند ارزیابی می‌نماید (Simon, Schuster, 1982: 12). رضامندی از جامعه و زندگی در جوامع روستایی برای جوان روستایی می‌تواند شامل این موارد باشد: میزان دسترسی به برنامه‌ها و امکانات تفریحی، برنامه‌هایی برای جوان روستایی، خدمات بهداشتی و پزشکی، ایجاد محیطی امن برای به دست آوردن درآمد کافی یا امکاناتی برای خرید، ظاهر فیزیکی کل جامعه و امکانات کلی که باید در جامعه روستایی وجود داشته باشد (آستین‌فشان و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۱۴ به نقل از: دیلمی، ۱۳۸۹) (سعیدی، ۱۳۸۹: ۱۲۷).

از میان ویژگی‌های مکانی - فضایی مرتبط با مناطق روستایی به نظر می‌رسد که میزان خدمات موجود در هر روستا در بروز انگیزه‌های مهاجرت و گرایش به مهاجرت مؤثر است (طاهرخانی، ۱۳۸۱: ۵۶)، بنابراین رضایت از محل سکونت مؤلفه‌ای کلیدی برای مهاجرت و یا مهاجرت نکردن روستاییان است، این رضایت تابعی از ویژگی‌های خانوادگی، بعد مکانی و نیز قراردادهای اجتماعی است (آستین-فشان و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۱۴ به نقل از: دیلمی، ۱۳۸۹). به طور کلی می‌توان گفت عوامل متعددی بر افزایش رضایت‌مندی و حس تعلق مکانی در روستاها تأثیرگذارند: عواملی نظیر محل زندگی به عنوان مکانی که در آن هویت فرد شکل گرفته، حوادث و رویدادهایی که برای فرد اتفاق افتاده، خاطراتی که از آن مکان در ذهن فرد باقی مانده و نیز ارتباط با خویشاوندان، همسایگان، زمین‌ها و درایی‌های فرد در روستا، عناصر مصنوع، اندازه، رنگ، بافت، آب و هوای مطلوب و... این عوامل باعث می‌شود تا روستاییان نسبت به روستا و محل زندگی خود، احساس تعلق داشته باشند و سبب کاهش مهاجرت‌های روستایی و ترک مکان زندگی می‌گردد.

پیشینه تحقیق

به دلیل اهمیت موضوع تعلق مکانی در کاهش مهاجرت و پایدارسازی سکونت در روستاها، تاکنون مطالعات مختلفی در این ارتباط به صورت مستقیم و غیرمستقیم انجام شده است (جدول ۱).

جدول ۱: پیشینه تحقیق و مطالعات انجام شده

نویسنده و سال	عنوان	یافته‌ها
طاهرخانی (۱۳۸۱)	بازشناسی عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا - شهری (با تأکید بر مهاجرت جوان روستایی استان قزوین)	در این تحقیق، نقش عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی در مهاجرت جوانان روستایی استان قزوین، مطالعه و بررسی شده است. تجزیه و تحلیل‌های تجربی نشان می‌دهند که اگرچه انگیزه‌های اقتصادی در مهاجرت جوانان روستایی نقش مهمی دارند، عوامل غیراقتصادی نیز اثرات مستقیم بر رفتار آن‌ها می‌گذارند.
توکلی و موسوی (۱۳۸۸)	تحلیل تأثیر حس تعلق مکانی زنان روستایی شیعه مرز نشین بر مهاجرت در (منطقه سیستان)	در این مطالعه از روش کتابخانه‌ای و بررسی میدانی استفاده شده است. یافته‌ها حاکی از این است که حس تعلق مکانی در زنان روستایی شیعه مرز نشین منطقه سیستان از ضریب بالایی برخوردار است و می‌توان از آن به عنوان ابزار و یک نقطه قوت در پایداری سکونت در مرزها و کاهش مهاجرت روستاییان در این مناطق استفاده کرد.
وارثی و همکاران (۱۳۹۱)	بررسی و تحلیل مؤلفه‌های هویت شهری و رابطه آن با میزان تعلق مکانی ساکنین شهرهای جدید، مطالعه موردی: (شهر گلپهار)	در این مقاله از روش کتابخانه‌ای و بررسی میدانی استفاده شده است و حجم نمونه این تحقیق، ۱۶۰ نفر بوده است. نتایج نشان می‌دهد که بین دو متغیر هویت شهری و تعلق مکانی رابطه معناداری وجود دارد.
رستمعلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)	عوامل مؤثر بر ماندگاری جوانان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان اهر)	نتایج نشان می‌دهد در صورت برخورداری جوانان ساکن در نواحی روستایی اهر از امکانات رفاهی، امکانات آموزشی - فرهنگی، داشتن منابع طبیعی غنی و مرغوب، امکانات بهداشتی - درمانی، امکانات شغلی، وجود وسیله‌ی ایاب و ذهاب و امکانات تفریحی و ورزشی سبب می‌شود که جوانان در روستا بمانند و مانع از سرازیر شدن آنان به شهر می‌شود.
لسانی و همکاران (۱۳۹۳)	تقدیمه مصنوعی قنات، رویکردی در جهت رضایت-مندی و کاهش انگیزه‌های مهاجرتی روستاییان، مطالعه موردی: (شهرستان باخرز)	نتایج تحقیق نشان می‌دهند: اثرات احداث بند خاکی در بالادست قنات موجب افزایش امید به آینده در ماندگاری روستاییان، بازگشت مهاجرین روستایی، بهتر شدن وضعیت اقتصادی، بهتر شدن معیشت، رضایت خاطر روستاییان و بهبود شرایط مشارکت در احداث بند خاکی شده است.
لنگرودی و همکاران (۱۳۹۴)	تبیین الگوی راهبردی مناسب بر ماندگاری جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی دهستان سلوک شهرستان هشتگرد)	یافته‌ها نشان می‌دهند که می‌توان از طریق توسعه کارآفرینی و نیز رویکرد مشارکتی به برنامه‌های توسعه روستایی ضمن تقویت روحیه و بسط انگیزه، زمینه‌های امیدواری را در روستاها تقویت نمود تا از این طریق پایه‌های ماندگاری در روستاها را تحکیم بخشید.
Bill Borrow (1996)	مهاجرت شهرنشینی و توسعه	ضمن تحلیل عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستایی در کشور چین می‌نویسد: مهاجرت مردم در گروه‌های بزرگ جمعیتی، پدیده عمده دنیای عصر ماست. عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و روشناختی در ایجاد مهاجرت‌های روستایی اهمیت بسیاری دارند؛ اما شاید مهاجرت برای کسب «زندگی بهتر» مهم‌ترین دلیل برای شروع مهاجرت‌های روستا - شهری است و پیش‌بینی می‌شود که هم‌چنان ادامه داشته باشد.
Miller & et	آرمان‌های روستایی در ایالت متحده آمریکا	یافته‌های آن‌ها حاکی از این است: که وجود شرایط آموزشی مناسب، موقعیت

اقتصادی مطلوب و گسترش فعالیت‌های اجتماعی را در افزایش انگیزه جوانان روستایی برای ماندن در مناطق روستایی و اشتغال در بخش کشاورزی ضروری دانسته‌اند.		al (2003)
این مطالعه به تحلیل مهاجران بازگشتی از سکونت در روستا در کشور آمریکا می‌پردازد. نتایج نشان داد مهاجران، به طور کلی از سکونت در روستا راضی بودند؛ اما رضایت‌مندی آنان بر اساس گروه سنی و ویژگی‌های اجتماعی افراد متفاوت است.	مهاجرت روستا - شهری در ایالت متحده آمریکا	Barcus (2004)

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵).

یافته‌های پژوهش‌های مختلف حاکی از این است که گرایش به مهاجرت در صورت نامساعد بودن شرایط زندگی و عدم برخورداری از امکانات در روستاها تشدید می‌شود. اما مطالعات نشان می‌دهد که کم‌تر بر روی مسئله تعلق مکانی و عوامل مؤثر بر آن در حفظ و نگهداشت جمعیت جوان روستایی مطالعه انجام شده است. احساس تعلق به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های اجتماعی تأثیرگذار در عدم مهاجرت می‌باشد. احساس تعلق می‌تواند به مکان و یا به گروهی باشد و در هر شکلی از آن می‌تواند در ماندگاری افراد در محیط‌های روستایی مؤثر باشد (Trell & et al: 2012, 140). اما اختلال در تعلق مکانی می‌تواند باعث حس گمگشتگی^۱ و اندوه^۲ شود و پیامدهای زیان‌باری برای اجتماعات داشته و منجر به ترک مکان (مهاجرت) گردد. هم‌چنین کم‌رنگ شدن حس تعلق، می‌تواند رغبت افراد را برای سرمایه‌گذاری در منطقه محل زندگی‌شان (برای مثال: بهبود خانه‌هایشان) کم کند و می‌تواند باعث ترک منطقه شود (christakopoulou & et l: 2001, 352). امروزه بخصوص در کشورهای جهان سوم و در حال توسعه، فرایندهای مختلفی در جهت تضعیف ماندگاری و تعلق مکانی به روستاها عمل می‌کنند (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱) که از جمله آن‌ها می‌توان کمبودهای موجود در روستاها و افزایش نارضایتی از زندگی روستایی و افزایش شکاف زندگی شهری و روستایی را مورد اشاره قرار داد. بنابراین در روستا اگر فرد محل سکونت مناسب، تأمین شغلی، درآمد مکفی، هم‌نشینی با خویشاوندان، علاقه به زندگی در محل روستا و غیره وجود داشته باشد، مهاجرت بسیار اندک صورت می‌گیرد (طاهرخانی، ۱۳۸۱: ۱۴).

^۱. Loss

^۲. Grief

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر، با هدف کلی بررسی مؤلفه‌ها و عوامل تأثیرگذار در تقویت تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی، در سال ۱۳۹۵ انجام شده است. تحقیق حاضر از نوع کاربردی و به روش تحلیلی - تبیینی است. در این پژوهش روش گردآوری داده‌ها برای پاسخ‌گویی به سؤالات پژوهش، به دو صورت اسنادی (کتابخانه‌ای) و پیمایشی (مطالعات میدانی) است و ابزار مورد استفاده در روش پیمایشی، پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که پس از بررسی مطالعات انجام شده در این زمینه و نیز مصاحبه با صاحب‌نظران تهیه و تدوین گردید. این پرسشنامه در بردارنده ۴۶ گویه در قالب ۴ بعد (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی) مستخرج از ادبیات نظری می‌باشد (جدول ۲ و ۳).

جدول ۲: عوامل تأثیرگذار در افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی

بعد	شاخص	گویه
اقتصادی	هزینه‌های روزمره زندگی	هزینه‌های پایین زندگی، پایین بودن سطح مصرف‌گرایی روستاییان، مالکیت راحت مسکن و زمین در روستا، پایین بودن انگیزه‌های ثروت اندوزی و مادی‌گرایی، پایین بودن قیمت زمین و مسکن
	اشتغال روستایی	وجود فرصت‌های شغلی در روستا، امکان کار خانوادگی، امکان تنوع شغلی (دامداری، کشاورزی و...)
اجتماعی	اشتراکات اجتماعی - فرهنگی	وجود اقوام و خویشاوندان، وجود حس تفاهم و همدردی میان روستاییان، احساس همزبانی در محیط روستا (زبان و گویش محلی)، وجود همگرایی مذهبی، وجود فرهنگ‌های بومی و سنتی در روستا (آداب و رسوم)
	ارتباطات و پیوندهای روستایی	سابقه تاریخی مکان روستا، ترس از غربت و تهیایی، بالا بودن ارتباط کلامی و غیرکلامی روستاییان، وجود تجربیات و خاطرات فردی و اجتماعی در روستا، بالا بودن سطح همیاری و مشارکت در روستا، آشنایی بین روستاییان، وجود اتحاد و انسجام بین روستاییان
کالبدی - زیر ساختی	سلامت اجتماعی روستا	آرامش محیط روستایی، امنیت محیط روستایی، مانوس نبودن با شهر، سلامت روحی و روانی، ساده زیستی در روستا، جمعیت کم روستایی
	زیبایی کالبدی روستا	شکل و بافت ساده روستایی (استفاده از کاه و گل و...)، زیبایی بصری روستا، معماری‌های سنتی روستایی، پیوند طبیعت با کالبد، استفاده از مصالح بومی، ارزش تاریخی و فرهنگی کالبد روستایی
زیست محیطی	زیرساخت‌های روستایی	دسترسی‌های آسان، فاصله کم با محل کار، عدم ترافیک و شلوغی در روستا، وجود نشانه‌ها و سبیل‌های بومی در روستا، دسترسی آسان به خدمات (آموزش، بهداشت و...)
	محیط بکر روستا	هوای پاک، تنوع گیاهی - جانوری، محیط بکر، آب سالم، عدم آلودگی صوتی، فضای سبز روستایی، دسترسی به گیاهان ارگانیک (میوه و...)، دسترسی به مواد غذایی سالم و بومی

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵).

جدول ۳: متغیرهای سنجش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان در محیط‌های روستایی

ماندگاری	تعلق مکانی
عدم علاقه‌مندی به مهاجرت به شهر	هویت مکانی (احساس افتخار کردن به زندگی در روستا، محل زندگی اجداد و نیاکان بودن)
رضایت‌مندی از زندگی در محیط‌های روستایی	وابستگی مکانی (مکان خاطرات کودکی، داشتن عادت به روستا، علاقه به محیط و فضای روستا)
ارجحیت محیط روستا به محیط شهری	پیوند اجتماعی (وجود اعتماد متقابل بین افراد، همکاری بین آنها، وجود روابط صمیمی بین روستاییان)
امیدواری به آینده محیط‌های روستایی	تعلق عاطفی (احساس راحتی کردن، رضایت و خشنودی از زندگی در روستا، لذت بردن از زندگی در روستا)

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵).

ابزار سنجش در بین جوانان روستایی روستاهای مورد مطالعه با مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت طراحی شد و به منظور اطمینان از روایی پرسشنامه، نظرات ۲۲ نفر از اساتید که در زمینه مهاجرت روستایی مطالعاتی داشتند، دریافت و اعمال گردید. همچنین برای بررسی پایایی، از شیوه آلفای کرونباخ استفاده شده است. پایایی کلی پرسشنامه برابر ۰/۹۴ است (جدول ۴).

جدول ۴: پایایی ابعاد چهار گانه تأثیرگذار در افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی

ابعاد	اقتصادی	اجتماعی	کالبدی	زیست محیطی	انرژی و کار	هویت مکانی	وابستگی مکانی	پهنای فرهنگی	تعلق عاطفی	تعلق مکانی	ماندگاری
ضریب پایایی	۰/۸۶	۰/۸۹	۰/۸۲	۰/۸۲	۰/۹۴	۰/۷۹	۰/۶۸	۰/۷۳	۰/۶۹	۰/۷۶	۰/۷۲

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵).

بعد از تدوین و نهایی شدن پرسشنامه، برای بدست آوردن اطلاعات مورد نیاز از طریق ارتباط مستقیم و حضوری با جوانان روستایی، داده‌ها جمع‌آوری شدند. جامعه آماری تحقیق، شامل جوانان دهستان فضل شهرستان نیشابور است. بر اساس آمار سال ۱۳۹۰، این دهستان دارای ۴۶ آبادی است که در این بین روستاهای بالای ۲۰ خانوار در قالب سه طبقه جمعیتی تقسیم گردید و از هر طبقه ۴ روستا به صورت تصادفی ساده انتخاب شد (جدول ۵).

جدول ۵: توزیع روستاهای نمونه در منطقه مورد مطالعه

تعداد خانوار	تعداد کل روستاها در هر طبقه	تعداد روستاهای نمونه	روستاها
کمتر از ۱۵۰ خانوار	۱۳	۴	فخریه، یحیی آباد چاه بلند، طرب آباد
۱۵۰ - ۲۵۰	۱۴	۴	دشت، ادگ، بوژآباد، ده شیخ
بالای ۲۵۰ خانوار	۹	۴	بوژان، فرخک، حمیدآباد بشرآباد

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵).

همچنین برای بررسی روند تحولات جمعیتی روستاهای نمونه طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، تعداد جمعیت و نرخ رشد جمعیتی روستاهای نمونه آورده شده است (شکل ۶).

جدول ۶: تحولات جمعیتی و نرخ رشد روستاهای نمونه در سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۰

روستاها	فخریه	یحیی آباد	چاه بلند	طرب آباد	دشت	ادگ	بوژآباد	ده شیخ	بوژان	فرخک	حمیدآباد	بشرآباد
جمعیت سال ۱۳۹۰	۲۹۹	۳۳۰	۳۰۳	۱۳۴	۴۳۷	۴۶۹	۴۶۶	۶۰۳	۷۵۶	۱۵۰۸	۷۱۱	۱۱۳۳
جمعیت سال ۱۳۹۵	۳۳۹	۴۵۳	۳۹۰	۱۶۷	۴۳۴	۴۸۲	۶۴۹	۶۸۴	۷۲۶	۱۶۴۴	۸۵۲	۱۲۶۳
نرخ رشد	۲/۵۴۳	۷/۱۹۹	۵/۱۷۸	۴/۵۰۱	-۰/۸۰۷	-۰/۵۴۸	۷/۸۴۹	۲/۵۵۳	-۰/۱۳۸	۱/۷۴۲	۲/۶۸۵	۲/۳۷۸

(منبع: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال آماری ۱۳۹۵-۱۳۹۰).

بر اساس جدول (۶)، بالاترین نرخ رشد جمعیت در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ مربوط به روستای بوژآباد با رقم (۷/۸۴۹) و پایین‌ترین نرخ جمعیت مربوط به روستای بوژان با رقم (-۰/۱۳۸) بوده است.

بر اساس تعداد خانوار مجموع تعداد خانوارهای ۱۲ روستا معادل ۲۵۰۰ نفر بودند که از طریق فرمول کوکران با خطای ۰/۱، حجم نمونه ۹۳ خانوار به دست آمد که بعد از ارتقاء نمونه‌های کمتر به عدد ۱۰ برای افزایش تعمیم پذیری نتایج، تعداد کل نمونه به ۱۲۷ خانوار افزایش یافت. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با توجه به اهداف و سوالات پژوهش، با بکارگیری از نرم افزار Spss20 از آمار توصیفی (جدول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، درصد فراوانی تجمعی و میانگین) و آمار استنباطی، T تک‌نمونه‌ای و هم‌بستگی و رگرسیون چندمتغیره، فریدمن و مدل اولویت‌بندی (مدل کوپراس) استفاده گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

توصیف یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که نمونه آماری مورد مطالعه بر حسب گروه سنی، در محدوده سنی ۲۰ الی ۲۹ سال قرار دارند که میانگین سنی ۲۴ سال بود. بررسی وضعیت جنسیت نیز نشان داد ۶۲ درصد (۸۰ نفر) مرد و ۳۷ درصد (۴۷ نفر) در تحقیق حاضر زن هستند. بررسی سطح تحصیلات نیز مشخص کرد که بیشترین تعداد نمونه با ۲۹ درصد معادل (۳۸ نفر) از افراد نمونه دارای مدرک سیکل هستند و کمترین تعداد نمونه ۷ درصد (۱۰ نفر) دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر هستند. بررسی وضعیت تأهل افراد نمونه مشخص کرد که ۲۲ درصد (۲۹ نفر) مجرد و ۷۶ درصد (۹۷ نفر) متأهل هستند.

با توجه به سطح معناداری کمتر از $\alpha (0/05)$ ، تمام مؤلفه‌های مورد مطالعه به نوعی در اثرگذاری بر افزایش میزان تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی تأثیرگذار می‌باشند. بطوری‌که براساس مقایسه سطح میانگین‌های به‌دست آمده از آزمون، در هر چهار مؤلفه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی بررسی شده دارای میانگین‌های بیش‌تر از حد متوسط یعنی $2/5$ بوده و در این میان، بیش‌ترین میانگین متعلق به مؤلفه اقتصادی با مقدار $4/82$ است. این آمار گویای آن است که عوامل اقتصادی و تأمین معاش بیش‌ترین تأثیرگذاری را بر روی تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی دارد. در رتبه دوم مؤلفه اجتماعی با میانگین تأثیرگذاری $4/46$ قرار دارد. این به این معنی می‌باشد که روستاها محیط‌های اجتماعی جذابی برای ماندگاری جوانان روستایی می‌باشند (جدول ۷).

جدول ۷: سطح معناداری مؤلفه‌های تأثیرگذار در افزایش تعلق مکانی جوانان روستایی

مؤلفه‌ها	میانگین	آماره آزمون t	سطح معناداری
مؤلفه اقتصادی	۴/۸۲	۱۴/۴۲۹	۰/۰۰۰
مؤلفه اجتماعی	۴/۴۶	۱۲/۳۲۵	۰/۰۰۰
مؤلفه کالبدی- زیرساختی	۴/۲۱	۱۱/۴۱۹	۰/۰۰۰
مؤلفه زیست‌محیطی	۴/۱۳	۱۰/۳۵۸	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

بررسی هم‌بستگی بین متغیرهای فردی مانند سن و سطح تحصیلات در بین جامعه مورد مطالعه با مؤلفه‌های تعلق مکانی و ماندگاری جمعیت نشان دادند که هم‌بستگی قابل توجهی بین آن‌ها برقرار

می‌باشد؛ بطوری که با افزایش سن، نمونه‌های مورد بررسی در بین جوانان، سطح تعلق مکانی و میزان ماندگاری در آنها افزایش یافته که شاید دلیل این امر کاهش سطح ریسک‌پذیری افراد در سنین بالاتر و وابستگی بیشتر آنها به مکان‌های روستایی باشد و برعکس انگیزه مهاجرت در بین افراد جوان‌تر روستایی بیش‌تر بوده و لذا سطح تعلق مکانی نیز پایین‌تر می‌باشد. اما ضریب هم‌بستگی منفی (عدد* $0/157$ - برای تعلق مکانی و عدد** $0/328$ - برای ماندگاری) در بررسی رابطه هم‌بستگی بین دو متغیر نشان‌دهنده این نکته است که با افزایش سطح سواد و آگاهی جوانان، انگیزه‌های مهاجرت در آنها تقویت شده و میزان ماندگاری و تعلق مکانی کاهش می‌یابد که شاید دلیل آن را می‌توان در کم بودن تنوع فرصت‌های شغلی برای افراد تحصیل کرده روستایی بیان کرد و یا این‌که بلند بودن افق آرزوها و آینده‌های آن را مبنا قرار داد (جدول ۸).

جدول ۸: هم‌بستگی بین مؤلفه‌های تعلق مکانی و ماندگاری با ویژگی‌های فردی مانند سن و تحصیلات

ماندگاری جوانان		تعلق مکانی		هم‌بستگی اسپیرمن
ضریب هم‌بستگی (r)	سطح معنی‌داری (P)	ضریب هم‌بستگی (r)	سطح معنی‌داری (P)	متغیرها
$0/246$	$0/000$	$0/175$	$0/000$	سن
$-0/328$	$0/000$	$-0/157$	$0/000$	سطح تحصیلات

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

هم‌چنین، نتایج آزمون هم‌بستگی پیرسون بین شاخص‌های متغیر مستقل با شاخص‌های تعلق مکانی و ماندگاری جوانان نشان می‌دهد که بین عوامل مورد بررسی با شاخص‌های تعلق مکانی و ماندگاری جوانان رابطه معنادار و مثبت وجود دارد که در مقایسات زوجی شدت و اثر آن با یکدیگر متفاوت است؛ به‌طوری که بیش‌ترین هم‌بستگی با اشتغال در محیط‌های روستایی برقرار بوده و کم‌ترین هم‌بستگی نیز با زیبایی کالبدی روستا می‌باشد که در متغیر تعلق مکانی برابر با $0/23$ و در متغیر ماندگاری جوانان برابر با $0/27$ می‌باشد. (جدول ۹).

جدول ۹: هم‌بستگی میان حس تعلق مکانی جوانان روستایی و ماندگاری آنان در روستا

مؤلفه‌ها	شاخص متغیر مستقل	تعلق مکانی		ماندگاری	
		ضریب هم-بستگی (r)	سطح معنی-داری (p)	ضریب هم-بستگی (r)	سطح معنی-داری (p)
اقتصادی	هزینه‌های زندگی	۰/۷۵**	۰/۰۰	۰/۴۶**	۰/۰۰
	اشتغال روستایی	۰/۸۱**	۰/۰۰	۰/۶۵*	۰/۰۰
اجتماعی	اشتراکات اجتماعی - فرهنگی	۰/۶۴**	۰/۰۰	۰/۳۷**	۰/۰۰
	ارتباطات و پیوندهای روستایی	۰/۶۴**	۰/۰۰	۰/۵۱*	۰/۰۰
	سلامت اجتماعی روستا	۰/۵۴**	۰/۰۰	۰/۳۹**	۰/۰۰
کالبدی	زیبایی کالبدی روستا	۰/۳۳*	۰/۰۰	۰/۲۷**	۰/۰۰
	زیرساخت‌های روستایی	۰/۳۷*	۰/۰۰	۰/۳۳*	۰/۰۰
زیست‌محیطی	محیط بکر	۰/۶۵**	۰/۰۰	۰/۵۴**	۰/۰۰

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

در ادامه، نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون نشان می‌دهد چهار مؤلفه و متغیر مستقل با متغیر وابسته تعلق مکانی جوانان روستایی دارای رابطه معنادار در سطح $p = 0/05$ بوده‌اند؛ از این رو چهار متغیر برای پیش‌بینی متغیر وابسته استفاده شد. در اولین گام، متغیر اقتصادی وارد معادله گردید. مقدار ضریب هم‌بستگی چندگانه (R) برابر $0/364$ و ضریب تعیین برابر $0/394$ به دست آمد؛ به عبارت دیگر $0/37$ درصد تغییرات متغیر وابسته تعلق مکانی جوانان را با این متغیر می‌توان تبیین کرد. در گام دوم، متغیر اجتماعی وارد معادله شد. این متغیر ضریب هم‌بستگی چندگانه را به $0/425$ و مقدار ضریب تعیین را نیز تا حد $0/472$ افزایش داد. در گام سوم، با وارد کردن متغیر کالبدی، ضریب هم‌بستگی چندگانه برابر با $0/756$ و ضریب تعیین برابر با $0/781$ به دست آمد. همچنین، در مدل چهارم وقتی متغیر زیست‌محیطی وارد معادله شد، مقدار R به $0/457$ و مقدار R^2 به $0/469$ درصد افزایش یافت. در نهایت نتایج به دست آمده مشخص کرد که بیش‌ترین تأثیرگذاری ($0/492$) را متغیر اقتصادی بر روی افزایش تعلق مکانی جوانان روستایی دارا می‌باشد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰: نتایج معادله رگرسیون چندگانه متغیرهای مستقل با تعلق مکانی جوانان روستایی

مدل	R	R ²	R ² تعدیل شده	مقدار F	سطح معناداری F	Beta	مقدار T	مقدار P
اقتصادی	۰/۳۶۴	۰/۳۹۴	۰/۳۷۲	۱۰۴/۳۴	۰/۰۰۰	۰/۴۹۲	۱۱/۴۵	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۴۲۵	۰/۴۷۲	۰/۴۳۴	۹۷/۷۵	۰/۰۰۰	۰/۴۳۷	۱۰/۴۷	۰/۰۰۰
کالبدی	۰/۷۵۶	۰/۷۸۱	۰/۷۶۴	۷۳/۱۶	۰/۰۰۰	۰/۳۵۱	۸/۲۵	۰/۰۰۰
زیست‌محیطی	۰/۴۵۷	۰/۴۶۹	۰/۴۶۲	۸۲/۴۲	۰/۰۰۰	۰/۳۹۴	۱۰/۰۳	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

بررسی نقش مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی نشان می‌دهد چهار متغیر مستقل با متغیر ماندگاری جوانان روستایی دارای رابطه معنادار در سطح $p=0/05$ است؛ بنابراین از چهار متغیر برای پیش‌بینی متغیر وابسته استفاده شد. در اولین گام، متغیر اقتصادی وارد معادله شد. مقدار ضریب هم‌بستگی چندگانه (R) برابر ۰/۹۶۴ و ضریب تعیین برابر با ۰/۹۹۸ به دست آمد؛ به عبارتی ۰/۹۹ درصد تغییرات متغیر وابسته، یعنی ماندگاری جوانان روستایی، با این متغیر تبیین می‌شود. در گام دوم، متغیر اجتماعی وارد معادله شد که این متغیر ضریب هم‌بستگی چندگانه را به ۰/۸۱۴ و مقدار ضریب تعیین را نیز تا حد ۰/۸۴۳ افزایش داد. در گام سوم، ضریب هم‌بستگی چندگانه برابر با ۰/۶۲۴ و ضریب تعیین برابر با ۰/۶۵۱ به دست آمد. در گام چهارم مدل، وقتی متغیر زیست‌محیطی وارد معادله می‌شود، مقدار R به ۰/۷۰۳ و مقدار R² به ۰/۷۲۴ درصد افزایش می‌یابد (جدول ۱۱).

جدول ۱۱: نتایج معادله رگرسیون چندگانه ۵ متغیرهای مستقل با ماندگاری جوانان روستایی

مدل	R	R ²	R ² تعدیل شده	مقدار F	سطح معناداری F	Beta	مقدار T	مقدار P
اقتصادی	۰/۹۶۴	۰/۹۹۸	۰/۹۸۱	۸۷/۹۷	۰/۰۰۰	۰/۴۹۳	۶/۴۵	۰/۱۲۴
اجتماعی	۰/۸۱۴	۰/۸۴۳	۰/۸۳۴	۸۱/۴۳	۰/۰۰۰	۰/۴۵۲	۵/۲۷	۰/۰۱۷
کالبدی	۰/۶۲۴	۰/۶۵۱	۰/۶۴۳	۵۴/۴۹	۰/۰۰۰	۰/۲۶۷	۴/۷۱	۰/۰۰۰
زیست‌محیطی	۰/۷۰۳	۰/۷۲۴	۰/۷۱۵	۶۹/۳۸	۰/۰۰۰	۰/۳۵۱	۵/۰۷	۰/۰۲۷

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

تحلیل نقش متغیر مستقل تعلق مکانی در ماندگاری جوانان روستایی نشان‌دهنده معنادار بودن رابطه در سطح $p=0/05$ بوده و مقدار ضریب هم‌بستگی چندگانه (R) برابر ۰/۷۴۵ و ضریب تعیین

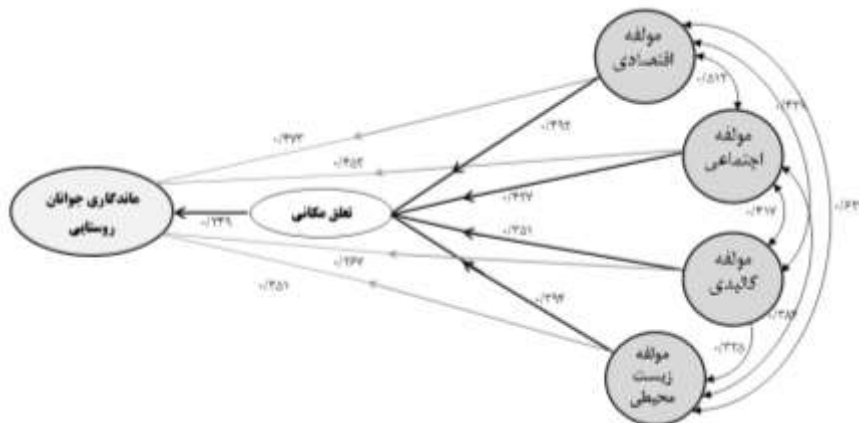
برابر با ۰/۸۱۲ به دست آمد که ۷۶ درصد تبیین‌کننده تغییرات متغیر وابسته توسط متغیر مستقل است (جدول ۱۲).

جدول ۱۲: نتایج معادله رگرسیون متغیر مستقل تعلق مکانی با ماندگاری جوانان روستایی

مدل	R	R ²	R ² تعدیل‌شده	مقدار F	سطح معناداری F	Beta	مقدار T	مقدار P
تعلق مکانی	۰/۸۴۵	۰/۸۱۲	۰/۷۶۹	۱۰۲/۳۵	۰/۰۰۰	۰/۲۴۹	۸/۳۴	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

در نهایت، براساس نتایج حاصل از ضریب بتا، سهم و نقش متغیرهای «مستقل» در تبیین متغیرهای وابسته «تعلق مکانی و ماندگاری جوانان» به این صورت نشان داده می‌شود (شکل ۱).

شکل ۱: اهمیت عوامل مؤثر در تبیین متغیرهای تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

با توجه به نتایج، مؤلفه اقتصادی دارای بیش‌ترین اثرگذاری بر تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی در منطقه مطالعه از دیدگاه نمونه‌ها می‌باشد.

در ادامه تلاش شد تا با استفاده از روش اولویت‌بندی کوپراس^۱، به عنوان یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره، به اولویت‌بندی روستاها به لحاظ عوامل تأثیرگذار در ارتقاء تعلق مکانی و

^۱. COPRAS

افزایش ماندگاری جوانان روستایی پرداخته شود تا از این طریق تفاوت‌های فضایی بین روستاها برای ایجاد تعلق مکانی و نگهداشت جوانان روستایی نیز مشخص گردد. برای این منظور درگام اول، ماتریس اولیه و خام بر اساس میانگین داده‌های موجود طراحی گردید. پس از تشکیل وضع موجود به منظور نرمالیزه کردن ماتریس وضع موجود، ابتدا باید وزن‌دهی معیارها صورت می‌گرفت. در این پژوهش، از روش وزن‌دهی آنتروپی شانون استفاده شد (جدول ۱۳):

جدول ۱۳: وزن معیارهای به دست آمده از طریق آنتروپی شانون

شاخص	نوع شاخص	وزن	شاخص	نوع شاخص	وزن
هزینه‌های روزمره زندگی	مثبت	۰/۱۸	سلامت اجتماعی روستا	مثبت	۰/۱۲
اشتغال روستایی	منفی	۰/۱۸	زیبایی کالبدی روستا	مثبت	۰/۰۸
اشتراکات اجتماعی - فرهنگی	مثبت	۰/۱۱	زیرساخت‌های روستایی	منفی	۰/۰۸
ارتباطات و پیوندهای روستایی	مثبت	۰/۱۲	محیط بکر روستا	مثبت	۰/۰۹

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

رتبه‌بندی، براساس مقدار Q_j صورت می‌گیرد؛ یعنی روستاهایی با بالاترین مقدار Q_j و N_j بالاترین سطح مناسب برای ایجاد تعلق مکانی و ماندگاری جمعیت جوان را دارا می‌باشند و در مقابل، روستاهایی با کمترین مقدار Q_j ، پایین‌ترین سطح را در مقایسه با سایر روستاها دارند. همان گونه که جدول (۱۴) نشان می‌دهد، روستای ادگ بالاترین سطح مناسب برای ایجاد تعلق مکانی و ماندگاری جمعیت جوان را داشته و ساکنان روستای بوژان دارای کمترین میزان است.

جدول ۱۴: رتبه روستاها به لحاظ شرایط مناسب ایجاد تعلق مکانی و افزایش ماندگاری جوانان روستایی

روستاها	SJ+	SJ-	۱/S-	Q	NJ	رتبه
ادگ	۰/۰۷	۰/۰۲	۴۰/۰۹	۰/۰۹	۱۰۰/۰۹	۱
بشرآباد	۰/۰۷	۰/۰۲	۳۵/۴۲	۰/۰۹	۹۹/۰۳	۲
بوژآباد	۰/۰۶	۰/۰۲	۴۰/۴۵	۰/۰۸	۹۱/۸۳	۷
بوژان	۰/۰۵	۰/۰۲	۴۹/۰۷	۰/۰۹	۸۴/۴۳	۱۱
چاه‌بلند	۰/۰۵	۰/۰۲	۴۱/۳۱	۰/۰۸	۸۹/۰۳	۹
دشت	۰/۰۷	۰/۰۲	۳۸/۴۸	۰/۰۹	۹۵/۹۳	۵
ده شیخ	۰/۰۶	۰/۰۲	۴۱/۶۸	۰/۰۸	۸۹/۳۲	۸
طرب‌آباد	۰/۰۶	۰/۰۲	۳۸/۵۱	۰/۰۹	۹۴/۰۵	۶
فخریه	۰/۰۶	۰/۰۲	۴۳/۴۴	۰/۰۹	۹۶/۹۷	۴

فرخک	۰/۰۷	۰/۰۲	۴۱/۵۵	۰/۰۹	۹۸/۴۳	۳
یحیی‌آباد	۰/۰۵	۰/۰۲	۴۲/۲۲	۰/۰۸	۸۴/۴۸	۱۰
جمع	۰/۷۲	۰/۲۶	۴۵۲/۵۹			

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

تثبیت جمعیت و پایدار سازی روستاها از جمله هدف های کلیدی توسعه روستایی نوین در کشور می باشد. حس تعلق به مکان و احساس وابستگی به آن و رضایت‌مندی از زندگی در روستا از جمله مقولاتی است که شناخت آن می‌تواند در توسعه پایدار محیط نقش شایان توجهی را ایفا کند. زیرا امروز مهاجرت از روستاها به عنوان یک مسئله اساسی در کشور می‌باشد که سبب تخلیه روستاها شده است. در اغلب موارد خروج جوانان از محیط‌های روستایی، آینده حیات روستاها را در ابهام قرار داده و در شرایط حال حاضر نیز برخی روستاها دچار پیرشدگی جمعیت و مؤنث شدن جمعیت دچار می‌باشند. نشانه های چنین تهدیدهایی در روستاهای مرکزی ایران و حاشیه کویر و جنوب شرق کشور می باشد. لذا افزایش زمینه‌های تعلق مکانی می‌تواند در ماندگاری جوانان روستایی و تداوم حیات سکونتگاه‌های روستایی به عنوان کانون‌های اولیه و مهم سکونت مؤثر باشد. براین اساس هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر ماندگاری و تعلق مکانی جوانان روستایی است. در این پژوهش به منظور تحلیل و شناسایی وضعیت موجود مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای انجام شد. همچنین از آزمون همبستگی برای تحلیل روابط بین متغیرها و از آزمون رگرسیون برای نشان دادن میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که مؤلفه اقتصادی و شاخص‌های مربوط به آن دارای بیش‌ترین اثر بر افزایش تعلق مکانی (بتا برابر با ۰/۴۹۲) و ماندگاری جوانان روستایی (بتا برابر با ۰/۴۷۳) می‌باشد. به عبارت دیگر نتایج مطالعه نشان می‌دهد که جوانان روستایی در اغلب مواقع دارای تمایل قوی برای مهاجرت از روستا و ترک وطن ندارند، اما ضعف‌ها و کمبودهای اقتصادی موجود در روستاها سبب مهاجرت اجباری برای دست‌یابی به فرصت‌های اقتصادی متنوع و متعدد می‌گردد که این نتایج هم‌سو با یافته‌های طاهرخانی (۱۳۸۱) نیز می‌باشد. از مجموع نتایج نیز می‌توان استنباط کرد که تعلق مکانی به عنوان یک شاخص اجتماعی، در حال حاضر در روستاها در حال سیر به سمت جنبه‌های اقتصادی بوده و متاثر از این شاخص در مناطق روستایی شده است. بطوری‌که جنبه‌های اقتصادی تأثیرگذاری بیش‌تری بر ایجاد تعلق مکانی در روستاها دارند و در رتبه

بعد جنبه‌های اجتماعی آن. این نشان دهنده غلبه عقل معاش و حق اولیه حیات در بین جوامع روستایی امروزی است که شاید نشان از ته‌نشینی روح سرمایه‌داری و مدرنیزاسیون شهری برای رفاه و رقابت‌های اقتصادی می‌باشد و این یافته‌ها هم‌سو با نتایج مطالعه وارثی و همکاران (۱۳۹۱) و رهنما و رضوی (۱۳۹۱) می‌باشد. هم‌چنین برای مشخص شدن شدت تفاوت بین روستاها به لحاظ برخورداری از هریک از شاخص‌های تأثیرگذار در افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی مورد مطالعه از روش اولویت‌بندی کوپراس به عنوان یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره استفاده شد. از نتایج این‌گونه استنباط می‌شود که روستای ادگ بالاترین امتیاز و روستای بوژان کم‌ترین امتیاز به لحاظ فراهم‌سازی زمینه تعلق و ماندگاری جوانان روستایی را داشتند که گویای تفاوت‌های مکانی در تعلق مکانی بین روستایان مورد مطالعه می‌باشد. بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان پیشنهاداتی را ارائه کرد: تلاش دولت و نهادهای بخش خصوصی و نیمه خصوصی برای ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمدی در روستاها به جهت زمینه‌سازی برای ماندگاری جمعیت؛ کاهش سطح شکاف دسترسی به خدمات بین نواحی شهری و روستایی از طریق اتخاذ رویکرد منطقه‌گرایی در برنامه‌ریزی فضایی؛ تسهیل روند تنوع بخشی اقتصادی در نواحی روستایی (مانند گردشگری، صنایع تبدیلی و تکمیلی، کشاورزی و ...) برای جذب جوانان و حفظ ماندگاری آنها در روستاها؛ فراهم‌سازی تسهیلات مناسب برای جوانان روستایی به منظور راه‌اندازی فعالیت‌های شغلی جدیدتر و احداث محل سکونت با کیفیت‌تر.

منابع

- انجمنی، زینب و مهوش، پریسا و کشاورز، مرضیه (۱۳۹۳)، بازشناسی هویت فرهنگی و اجتماعی در مجموعه‌های مسکونی گذشته، مطالعه موردی: مجموعه عرب‌ها یزد، وبسایت آموزشکده فنی و حرفه‌ای سما واحد ملایر.
- آستین فشان، ثریا و علی بیگی، امیرحسین و غلامی، مصیب (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر میزان تعلق خاطر و رضایت از زندگی روستایی بر میزان مشارکت جوانان در فعالیت‌های کشاورزی (مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه)، *مجله پژوهش‌های روستایی*، شماره ۲، ۴۳۲-۴۱۱.
- بهروز، فاطمه (۱۳۸۸)، *زمینه‌های غالب در جغرافیای انسانی*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- پورطاهری، مهدی (۱۳۸۹)، کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه در جغرافیا، انتشارات سمت.
- تقوی، نعمت‌الله (۱۳۸۳)، *جامعه‌شناسی روستایی*، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- توکلی، مرتضی و موسوی، سید محمود (۱۳۸۸)، تحلیل تأثیر حس تعلق مکانی زنان شیعه مرزنشین بر مهاجرت در (منطقه سیستان)، *فصلنامه بانوان شیعه*، شماره ۲۱، ۱۸۵-۱۶۱.
- حبیبی، سید محسن (۱۳۸۷)، چگونگی الگوپذیری و تجدیدی سازمان استخوان‌بندی محله، *نشریه هنرهای زیبا*، شماره ۱۳، تهران.
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله و اردهائی، قاسم و رستمی، نیر (۱۳۹۲)، عوامل مؤثر بر ماندگاری جوانان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان اهر)، *پژوهش‌های روستایی*، دوره ۴، شماره ۳، ۵۳۴-۵۰۵.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۱)، برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، چاپ چهارم، انتشارات قومس.
- رضوانی، محمدرضا و صادق‌قلو، طاهره و سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۹۰)، سنجش درجه روستاگرایی با استفاده از مدل تاپسیس فازی (مطالعه موردی: روستاهای دهستان مرکزی شهرستان خدابنده)، *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، شماره ۱، ۳۱-۱.
- رضویان، محمد تقی و شمس پویا، محمد کاظم و ملاتبارلهی، عبدالله (۱۳۹۳)، کیفیت محیط کالبدی و حس مکان، موردشناسی: دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی تهران، *جغرافیا و آمایش شهری-منطقه ای*، شماره ۱۰، ۹۶-۸۷.
- زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۸۰)، *مهاجرت*، چاپ دوم، تهران، انتشارات سمت.
- سرمست، بهرام و متوسلی، محمدمهدی (۱۳۸۹)، بررسی و تحلیل نقش مقیاس شهر در میزان حس تعلق به مکان (مطالعه موردی: تهران)، *مدیریت و برنامه ریزی شهری*، شماره ۲۶، ۸۳-۸۲.

- سعیدی، عباس (۱۳۸۹)، *مبانی جغرافیای روستایی*، چاپ دهم، تهران، انتشارات سمت.
- سیاوش پور، بهرام و شادلو جهرمی، مجتبی و مولایی رامشه، زهره (۱۳۹۳)، ابعاد تشکیل دهنده حس تعلق به مکان، با تأکید بر عوامل کالبدی، اجتماعی و احساسی (ادارک و شناخت)، کنفرانس ملی مدیریت و برنامه‌ریزی شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهراسلامی، مشهد، شورای اسلامی شهر مشهد.
- شکوئی، حسین (۱۳۹۱)، *دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری*، چاپ پانزدهم، تهران، انتشارات سمت.
- ضرابیان، فرناز و منعم، محمد رضا، (۱۳۸۹)، بررسی میزان و عوامل تأثیرگذار بر حس مکان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۸۹، ۲۸-۲۳.
- طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۱)، بازشناسی عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا - شهری (با تأکید بر مهاجرت جوانان روستایی استان قزوین)، *مجله جغرافیا و توسعه*، شماره ۲، ۱۴.
- عبدالله زاده، غلامحسین، اژدرپور، علیرضا، شریف زاده، محمد شریف (۱۳۹۸)، بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به مهاجرت در بین روستاییان شهرستان زابل، *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، شماره ۳۳ (۶۷)، ۱۷۳-۱۹۵.
- قادرمرزی، حامد (۱۳۸۶). حس مکان و احساس تعلق به آن. *فصلنامه روستا و توسعه*، شماره ۲، ۳-۸.
- قاسمی سیانی، محمد (۱۳۸۸)، پیامدهای مهاجرت روستا - شهری نسل جوان روستایی، *مجله پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، شماره ۲، ۱۶۵-۱۴۵.
- قلندریان، ایمان، داداش‌پور، هاشم (۱۳۹۶)، تحلیل الگوهای فضایی مهاجرت بین شهرستانی در فضای سرزمینی ایران، *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، شماره ۲۱ (۶۲)، ۲۲۳-۲۴۶.
- لسانی، محمدتقی و جعفری، حمید و محمدپور، طاهره و جاهدی پور، سعید (۱۳۹۳)، تغذیه مصنوعی قنات، رویکردی در جهت رضایت‌مندی و کاهش انگیزه‌های مهاجرتی روستاییان مطالعه موردی: (شهرستان باخرز)، دومین همایش بین‌المللی توسعه روستایی، انجمن علمی توسعه روستایی ایران، مشهد، نمایشگاه بین‌المللی، ۸۵-۳۰.
- لهاسایی زاده، عبدالعلی (۱۳۶۸)، *نظریات مهاجرت*، چاپ اول، شیراز، انتشارات نوید.
- ماجدی، مسعود و لهاسایی زاده، عبدالعلی (۱۳۸۵)، بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی؛ مطالعه موردی: (روستاهاى استان فارس)، *فصلنامه روستا و توسعه*، شماره ۴، ۹۱-۱۳۷.
- مطیعی لنگرودی، حسن و رضوانی، محمد رضا و نور بخش، محمدرضا و اکبرپور سراسکانرود، محمد (۱۳۹۴)، تبیین الگوی راهبردی مناسب بر ماندگاری جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی دهستان سلوک شهرستان هشتگرد). *مسکن و محیط روستا*، شماره ۱۹ (۵۲)، ۳۲۲-۳۰۳.

- مطیعی لنگرودی، سیدحسن، رضوانی، محمدرضا، نوربخش، سیدمرتضی، اکبرپور، محمد(۱۳۹۴)، تبیین الگوی راهبردی مناسب بر ماندگاری جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی دهستان سلوک شهرستان هشترود)، *نشریه جغرافیا و برنامه ریزی*، ۱۹(۵۲)، ۳۰۳-۳۳۲.
- مکانیکی، جواد و قالیبافان، حسن (۱۳۸۲)، اثرات مهاجر فرستی بر ساختار جمعیت مناطق روستایی (مطالعه موردی شهرستان بیرجند)، *مجله جغرافیا و توسعه*، شماره ۱، ۱۷۹-۱۶۵.
- ملکی، محمدرضا و پارسا، سپیده و وثیق، بهزاد و مرادی، ابراهیم(۱۳۹۳). بررسی حس تعلق به مکان با توجه به تفاوت‌های جنسیتی (مطالعه موردی: ایلام). *مسکن و محیط روستا*، شماره ۱۴۸.
- موسوی، یعقوب (۱۳۸۷)، *بازسازی شهری با تکیه بر توسعه نظام محله‌ای*، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- وارثی، حمید رضا و عامل بافنده، مهدی و محمدزاده، محمد (۱۳۸۹)، بررسی و تحلیل مؤلفه‌های هویت شهری و رابطه آن با میزان تعلق مکانی ساکنین شهرهای جدید؛ (مطالعه موردی: شهر گلپهار)، *مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری*، سال اول، شماره ۲، ۳۶-۱۷.
- Amin, Samir (1974), *Modern Migration in western Africa*, Oxford university press.
- Bajma, DH, Miller, w.w & Williams, D.L (2002), *Aspirations of Rural Youth. Journal of Agricultural Education*, vol 43, p 61-71.
- Bilsborrw, E. Richard (1996), *Migration Urbanization and Development: Direction an Issuee*, United Nations Population Fund Puplisher.
- Christakopoulou, Sophia, Dawson, Jon, Gari, Aikaterini (2001), **the community Well Being Questionnair: Theoretical context and Initial Assessment of Its Reliability and validity**, *Social Indicators Research*, vol 56, p 321-351.
- Holly, Barcuse (2004), **Urban-Rural Migration in the USA: Analysis of Residentiol Satisfaction**, *Regional studies*, vol 38, p 657-643.
- Shamai, Shmuel (1991), **Sense of place: An Empical Measurment**, *Geoforum*, vol 22, 347-358.
- Simon, Schuster (1982), *Webster New Dictionary*, USA, Western Corporation, seventh edition.

- Thissen, Frans; Droogleever Fortuijn, Joos; Strijker, Dirk and Haartsen, Tialda (2012), **Igration Intentions of Rural Youth in the Westhoe, Flanders, Belgium and the Veenkoloniën, the Netherlands**, *Journal of Rural Studies*, 428-436.
- Trell, Ellan& Maarja, Van Hoven, Bettina and Huigen, Paulus (2012), **It's good to Live in jarva – jaani but We Can't Stay Here: Youth and Belonging in Rural**, *Journal of Rural Studies*, vol 28, p 139- 148.
- Tuan, Yi – Fu (zoo) (1974), **Topophilia, Englewood cliffs**: Prentiss Hall, 1.
- Twigger-Ross, C. L. & Uzzell, D. L (1996), **Place and identity process**, *Journal of Environmental Psychology*, 16, 205-220.
- Williams, D. R. & Vaske, J. J (2003), **The Measurement of place Attachment: Validity and Generalizability of a psychometric Approach**, *Forest Science*, vol 49(6), p 830-840.